

Työväen historian tutkimusperinteet

Tämän esityksen sisältönä ei ole varsinaisesti suomalaisen historiantutkimuksen yhden osa-alueen, työväestön historian, menneisyyden kartoitus. Loukkaamatta ketään voisi sanoa, että se olisi pian tehty. Suomalainen työväki, jos ei oteta lukuun maalaisrahvasta yleisesti, on vasta sata vuotta vanha ilmiö, joten sen historialta ei voi vielä odottaakaan perinteitä, vaikka tutkimusta on. Aiheen tuoreus ei tietenkään yksin vaikuta siitä tehtävän tutkimuksen määrään, vaan myös se millainen merkitys asialla on ollut ihmisille ja millaiset ovat olleet muut edellytykset tutkimukselle. Työväestön historiasta on joitakin osa-alueita tutkittu jo melkoisen perusteellisesti. Näitä ovat työväenliike ja muutamat erikoiset tapaukset, kuten suurlakko 1905, vuosi 1917 ja kansalaisesta. Missään näissä ei ole tutkimuksen lähtökohtana kuitenkaan ollut työväestö sinänsä — yhden kansanosan elämä — vaan poliittiset muutokset. Tutkimuksen inspiraationa on osaltaan ollut poliittinen muutos sotien jälkeen ja 1960-luvulla, jolloin työväenliikettä arvioitiin uudelleen ja syntyi ns. sosiaalinen tilaus sen historiaa kohtaan. Samanaikaisesti akateemisessa historiantutkimuksessa työväenliikettä vieroksunut 'kansallinen klikki' menetti asemiaan. Käsite työväen historia, jossa tutkimuskohteena on yhteiskuntaluokka, kansanosa — miten se sitten määritelläänkin — kaikkine piirteineen, on varsin uutta perua, 1960- ja 70-luvuilta. Akateemisessa tutkimuksessa se on tullut pinnalle sosiaalhistorian yleisen nousun kanssa. Sen taustatekijöinä voitane mainita koko korkeakoulun kasvu ja muuttuminen Länsi-Euroopassa, yhteiskuntatieteen statuksen nousu, Marx-rene-sanssi ja yhteydessä niihin perinteisen historiantutkimuksen kriisi eli rakennehistorian haaste. Tällainen sosiaalhistoriallinen työväestötutkimus on laajentunut niin nopeasti että isommissa maissa voidaan erottaa jo työväestön sosiaalhistorian nimikkeen alla useita työnjakoja ja suuntauksia. Ennen

lähempää tarkastelua on kuitenkin mainittava, että aivan uudesta asiasta ei ole kuitenkaan kysymys. Ehkä joku jo kysyy mielessään minne hukkasin Wariksen, Voionmaan ja muut ennen sotia työskennelleet historiaan suuntautuneet yhteiskuntatutkijat.

1900-luvun alussa oli tunnettu yhteiskuntatutkimuksen huippujakso, jossa historialla oli tärkeä sija. Suuntaus hiipui sittemmin, vaikka 1930-luvulla ilmestyi Heikki Wariksen päätyö ja mm. Eino Kuusen tutkimuksia. Seuraavina vuosikymmeninä työväestön sosiaalihistoria oli pimennossa, vaikka muistaisimmekin muutamat erilliset tutkimukset, esim. kaupunkihistorioissa. Historiallisessa Aikakauskirjassa julkaistiin 30 vuoden aikana 1950-luvun alusta 1980-luvun alkuun vain yksi työväen historiaa koskeva artikkeli, jos puhdas poliittinen historia jätetään sivuun. Tuo yksi oli Eino Jutikkalan kirjoitus Turun työväen asunto-oloista 1800-luvulla ja liittyi hänen Turun kaupungin historiaansa. Tälle näivettymiselle ei riitä syyksi 1930-luku ja sen ahtaat puitteet yliopistossa. Syy oli siinä, että se asia mikä oli tuon tutkimuksen synnyttänyt, katosi näköpiiristä. Tarkoiton ns. työväenkysymystä, kaupunkityöväestön muodostumista, kaupungistumista ja näiden mukanaan tuomia sosiaalisia ongelmia. Tuo vaihe synnytti kaikissa maissa laajan yhteiskuntatutkimuksen,¹ joka jatkui historiantutkimuksena, jossa johtava teema oli teollistuminen, mutta toisinaan myös laajempi sosiaalihistoria. Tässä kohdin on pysähdyttävä kahteen klassikkoomme, Väinö Voionmaahan ja Heikki Warikseen. Heidän ansiokkaan työnsä kaikki tuntevat, enkä sitä esittele lähemmin, vaan pari sanaa heidän näkökulmistaan olkoon tässä johdantona sille mitä jäljempänä esitän työväen historian tutkimusnäkökulmista. Voionmaa ei kirjoittanut varsinaista erillistutkimusta työväestön historiasta, mutta Tampereen historian osissa 2 ja 3, hän esitti fragmentteina Tampereen työväestön muodostumisesta kuvauksen, joka muodostaa selkeän kokonaisuuden. Tästä työstä ja hieman varhaisemmasta tutkimuksesta Tampereen käsityöläisistä, eli siis aivan 1900-luvun alkuvuosista, alkoi uusi luku maamme työväen historian tutkimuksessa mm. seuraavista syistä:

1. Voionmaa näki työväestön yhteiskuntaluokkana, joka oli osa yhteiskunnan kokonaisrakennetta, ts. työväki oli osa kapitalistisen taloussysteemin syntyä. Tässä Voionmaa olikin parhaimmillaan. Hän kykeni esittämään työväen muodostumisen, sen aseman ja elinolojen muutokset ja myös henkisen muuttumisen kiinteänä osana sitä murrosta, jossa sääty-yhteiskunta muuttui porvarilliseksi kansalaisyhteiskunnaksi. Voionmaan juuret olivat tässä suhteessa marxilaisuudessa, johon hän oli tutustunut erityisesti saksalaisen yhteiskuntatutkimuksen välityksellä (mm. Sombart ja Schmoller).

2. Hän käsitteli työväestöä tietyinä ihmistyyppinä, mm. kiinnitti huomionsa eri kansanluokkien erilaiseen ajattelutapaan ja mentaliteettiin: 'Työväelle ei työ ole ainoastaan elinkeino, vaan suorastaan elämänmuoto, joka hallitsee ruumiin ja sielun... työmiehen elinkeino on joka kohdassa kytkeytynyt työmiehen persoonaan' (II, s. 351). Tämä käsitys avasi tien työväen kulttuurihistorialle ja kysymykselle eri kulttuureista ja niiden suhteesta yhteiskunnassa. Voionmaa tunnetusti kannatti Karl Lamprechtin kollektiivihistoriallista otetta, jolloin juuri mm. työväellä olisi kollektiivinen psykologia ja siten kollektiivinen toimintakin olisi luonnollista. Tässä suhteessa hän osasi katsoa työväkeä joukkona, mutta ei laumana. Tämä ajatus sopi hyvin yhteen marxilaisten vaikutteiden kanssa.

Voionmaan otetta voi pitää siis varsin modernina ja se oli todella moderni siinä mielessä, että myöhemmin teoriapainotteisuuteen ei ole useinkaan liittynyt samaa historiallista tietoa ja herkkyyttä. Verrattuna myöhempiin kaupunkihistorioihin Voionmaan ote voittaa useimmat siinä, että hänellä historian subjektina olivat sen ihmiset (kaupunki muodostui heistä) eikä anonymi kaupunki (jossa ihmiset ovat vain välttämätön väline pyörittämässä tutkittavaa koneistoa).

Pitäisin Voionmaata Suomen työväen historian tutkimuksen isänä, vaikka hän ei itse tuollaista ohjelmaa julistanut. Hänen oppilaansa Heikki Waris toi kuvaan mukaan kytkennän moderniin yhteiskuntatieteeseen, kun Voionmaalla oli yhteiskuntatieteellinen kytkentä klassiseen saksalaiseen sosiologiaan. Wariksen kohdalla on usein korostettu hänen saamaan-

sa oppia ja mallia 1920-luvun chicagolaisesta kaupunkisosiologiasta. Hänen työnsä sivuilta löytyy selvät tehtävämäärittelyt tähän suuntaan: Helsingin työläiskaupunginosa oli ”erikoinen ns. luonnollinen sosiaalinen alue”.² Wariksen näkökulma oli siis alueellinen sosiaalinen yhteisö, jonka muodostumisen ja erityispiirteet aina ajattelutapoja myöten hän halusi tallettaa. Wariksen työ oli meillä avaus yhteisötutkimuksessa, jota ovat jatkaneet myös sosiologia ja kansatiede. Waris ei Pitkäsilta-tutkimuksessaan esiintynyt teoreetikkona, vaan tutkimustapa oli selvästi sosiaalihistoriallinen, vaikka ongelma oli teoreettisesti jäsennetty. Jos Voionmaa oli työväestön tutkimuksen isä, niin Waris oli merkittävin mallinantaja tutkimusmenetelmissä. Tarkoitin hänen tapaansa selvittää mm. väestökehitystä ja sosiaalista rakennetta, joista Voionmaa selvitti itsensä hieman yliolkaisesti. Voionmaan omaksuman luokkatheorian tilalle Waris toi silloin modernin stratifikaatioteorian. Kuten Waris myöhemmin kirjoitti teoksessa Suomalaisen yhteiskunnan rakenne ”yhteiskuntaluokkia eivät erota toisistaan mitkään jyrkät pystysuorat raja-aidat, vaan pikemminkin näyttää olevan alimmasta ylimpään loivasti kohoava taso”. Tämä nosti työväenhistoriassa tärkeäksi tutkimusohjelmaksi sosiaalisen liikkuvuuden. Mielestäni Waris kelpaa tänäkin päivänä esimerkiksi työväestön tutkimuksesta, joka näkee selvästi tehtävänsä — hänen tapauksessaan teollistumisen murroksen kuvaus — ja käyttää toisaalta vankkaa empiiristä tilastoaineistoa ja toisaalta haastatteluja ja muuta ns. pehmeätä kuvailevaa aineistoa.

Jatkan jakamalla työväen historian tutkimuksen neljään karkeaan lokeroon, joita nimitän erilaisiksi näkökulmiksi. Kyseessä ei ole analyysi tilanteesta, vaan sen havainnollistaminen, että työväen historiaa on tutkittu ja tutkitaan monella eri tavalla, ja että tuon tutkimuksen tavoitteita ja näkökulmia olisi aina paikallaan miettiä. Kuvailen *muistajan*, *opettajan*, *selittäjän* ja *teoreetikon* näkökulmaa.

Muistajan näkökulma on historiassa kaikkein yleisin. Lähökohtana on ajatus, että meidän on eri syistä muistettava ja tiedettävä miten ennen oli. Tieto menneestä asetetaan arvoksi sinänsä tai kuten esim. työväenliikkeen piirissä, pyritään tie-

toisesti luomaan perinnetietoisuutta. Tarkoitin tässä muistajan näkökulmalla sitä, että tutkimusmenetelmänä on yksinkertaisesti tiedon kerääminen ja tallentaminen, ei pyrkimys kattaviin selityksiin. Tämä on tänä päivänä työväen historian hallitseva muoto. Lasken sen piiriin pienimuotoisen — tai joskus vähän suurimuotoisenkin — historiantutkimuksen, jota harjoitetaan työväen omassa piirissä: paikallisten järjestöjen historiikit, ay-liikkeen historia, muistelmat, muistitiedon keruu. Järjestöhistorian ja muistelmien näkökulma menneisyyteen on yleensä minäkeskeinen: ”näin me teimme, muistakaa se”. Tässä ei ole mitään pahaa — muulla tavoilla tätä menneisyyden kartoitusta tuskin syntyisi. Koska tässä näkökulman suppeudessa kuitenkin piilee historian väärinymmärtämisen siemen, olisi pyrkimyksenä ja esim. tämän seuran toiminnan kohteena oltava näkökulman laajentaminen, vaikka ensi sijainen tehtävä ehkä vielä onkin talletustehtävä ja rohkaisu siihen.

Tämän ’oman historian’ tekemisen rinnalla on toinen muistajan näkökulma, eli se, että ulkopuolinen henkilö tallettaa ja analysoi muisti- ja perinnetietoa tai fyysistä elinympäristöä. Tällaista tietoa meillä on valtavasti koossa, mutta hajallaan ja analysoitua tietoa on melko vähän. Jonkinlaisina klassikkoina tällä alueella voisi pitää Esko Aaltosen työtä (Vanhan Forssan elämää) ja Unto Kanervan kirjoja Tampereen työväestöstä. Tutkimukset jotka kuvaavat vanhoja työväen elintapoja — ja ajattelutapoja, ovat varsin arvokkaita, koska niiden sisältämä tieto on nopeasti katoavaa. Joka kylästä on ilmestynyt jonkinlainen kirjanen entisistä ajoista. Niiden tunteminen on välttämätöntä, mutta tiedämme että tällaisen kuvauksen kanssa on aina yksi vaikeus: miten edustavasti se kertoo oloista. Tätä edustavuutta ei ole tuollaisissa kirjoissa pohdittu, vaan kaikki näyttäytyy ikäänkuin se olisi ollut tavanomaista. Esim. niinkin perusteellisia kuin Kanervan työt ovat — ja tarpeellisia — joudumme aina miettimään mitä todella tarkoittaa, kun sanotaan ”usein”, ”tuon tuosta”, ”yleensä”, ”kehno”, ”hyvä”. Toisin sanoen kuvaavista tutkimuksista puuttuu perspektiivi. Työväen muistitietotoimikunnan julkaisuissakin on epäsystemaattisesti valittujen muisteluksien taustaksi an-

nettu vain klisheemäisiä tietoja. Vuosisadan alun elinoloista ei kerro paljoa tämä: ”Teollisuus kasvoi ja kauppa kannatti. Muutamat rikastuivat, mutta useimmille muutokset merkitsivät siirtymistä vanhasta kurjuudesta uuteen kurjuuteen”. Voisi jopa sanoa, että tuo sana ’useimmille’ on väärin, mutta juuri se määrää näkökulman kun tutustutaan ihmisten muisteluksiin tuosta ajasta. Tämä ei muistitietotoimikunnan työtä sinänsä alenna, vaan kertoo työväenhistorian ongelmista. Aivan samat ongelmat ovat kaunokirjallisuudessa, jossa kirjoittajat ovat tenhoavasti viemässä lukijaa todellisuudentuntuihin menneeseen maailmaan. Kaunokirjallisuuden hyväksikäyttö historiassa ja yhteiskuntatieteessä tuntuu olevan nousussa ja niiden klisheet löytänevät vielä monasti tiensä työväen historiaan. Kirjallisuudentutkimus on kuitenkin löytänyt mm. Väinö Linnan perspektiivit ja lähteet, jotka on hyvä tuntea ennen kuin tekee hänestä dokumentaristia. — Kaiken muistitiedon, varsinkin poliittisen, ongelma on tietenkin se, että silläkin on näkökulmansa, paitsi henkilökohtainen, myös se, että asioita muistellaan lopputulosnäkökulmasta.

Jorma Kalelan perinnetyöryhmä kertoo täällä itse työstään, joten siihen en puutu, vaikka sikäli pitäisi, että kyse on meillä uudesta asiasta. Kansatiede on akateemista perinnettutkimusta, jolle työväen historia on luonnollinen tutkimusalue. Prof. Talven ”koulukunta” on otteeltaan sosiaalihistoriallinen ja sopii työväenhistorian tutkimusalueeseen. Tosin kansantiedettäkin vaivaa monasti tietty historiattomuus, museoimisen taso (esim. Museoviraston projektit) tai liian abstrakti käsitys menneisyydestä (esim. ”talonpoikaisyhteisö” vs. kaupunki).

Jokainen tutkija haluaa työllään opettaa jotakin, kertoa miten asiat ovat. Tarkoitin tässä *opettajan näkökulmalla* historiaa joka selkeästi pyrkii tuohon tavoitteeseen ja otan sen esille vain siksi, että työväen historiassakin pohdittaisiin omia lähtökohtia. Meillä tuo opettava näkökulma on liittynyt useimmin politiikkaan.

O. W. Kuusinen tarkasteli maamme työväenliikkeen kehitystä suorasanaisesti otsikolla ’Suomen työväenliikkeen opetuksia’. Kansalaissodan ja 1930-lukua koskevan kirjoittelun

ohella tuo selkeä osoitteleva näkökulma on hallinnut tapaa, jolla esitetään työväen asema työväenliikkeen syntyvaiheessa, eli ns. teollisen vallankumouksen seurauksia. Opettavainen näkökulma poikii aina jostakin poliittisesta, ideologisesta tai moraalisesta periaatteesta. Mainittakoon, että useimmin taustalla on jokin positiivinen arvo, halu parantaa oloja, eikä tarkoituksellinen menneisyyden mustamaalaus, mistä työväenliikkeen kirjoittajia monasti syytetään. Työväenliikkeeseen opettajan näkökulma on tietenkin tullut marxilaisen teorian eri muunnelmien mukana. Opettajan näkökulma on harrastajatutkijan helmasynti, mutta luonnollinen sikäli, että se on osa sitä innostusta, joka saa työhön tarttumaan. Korkeakoulussa puolestaan historianopiskelijoille opetetaan naiviuteen asti uskoa ihmeelliseen objektiivisuuteen. Itse sanoisin, että historiallisuuden taju on kyky eritellä erilaista subjektiivisuutta.

Tässä yhteydessä on paikallaan viitata myös itse pääprofessoreihin, Marxiin ja Engelsiin. Marxiin teki aikanaan suuren vaikutuksen nuoren Engelsin tutkimus ”Työväenluokan asema Englannissa”, josta sittemmin on tullut myös aina mainittu työväen sosiaalishistorian klassikko, ja työväen aseman todistuskappale. Itse asiassa Engelsin työ ei ollut historiaa, vaan aikalaiskuvaus, joka perustui omakohtaisiin havaintoihin, asiakirjoihin ja haastatteluihin, kuten tutkimuksen alaot-sake kertoo.

En puutu Engelsin yksityiskohtaisiin tuloksiin ja arvioihin, vaan hänen muutamia näkökulmiinsa. Hänellä oli kaksi arviointiperustetta, joiden mukaan kapitalistinen teollisuus merkitsi *taka-askelta* ihmiskunnan historiassa, vaikka kehitys olikin välttämätöntä ja tulevaisuudessa odotti vielä onnen maa. Ensinnäkin vanhoina hyvinä aikoina asiat olivat paremmat: ”Minne on kadonnut vanha iloinen Englanti?”, kysyy Engels, ja vastaa että koneiden orjuuteen. Hän vertasi muutamien kuvauksien perusteella ihmisten oloja ja totesi, että keskiajallakin orja eli paremmin kuin 1800-luvun työläinen ja todella huima ero oli 1600-luvun kotikutojan ja tehdaskutojan välillä. Toiseksi teollistuminen toi mukanaan ’vanhojen hyvien tapojen’ eli moraalisen rappion. Uusi orjuus vei ihmiseltä hänen ihmisolemuksensa ja tähän olemukseen kuului mm.

sukupuolten luonnollinen työnjako: mies oli työssä, vaimo hoiti lapset, sillä tehdastyössä naiselliset ominaisuudet rapistuivat. Engels kertoo liikuttavasti siitä ”miehisyyden kuohittamisesta”, mitä naisten ja lasten työ merkitsi. Mies menetti asemansa, itki häpeästä, kun joutui koti-isäksi. Alemmuuden huippu oli, kun hän joutui pyytämään lapsilta rahaa publiin. Toisaalta naisten työ demoralisoi naiset, koska se erotti heidät luonnollisesta perheyhteystä. ’Luotettavan lähteen’ mukaan vain neljäsosa Manchesterin tytöistä oli koskemattomia. Engels kuvasi tietenkin aivan oikein aikansa tuntoja, mutta huomattakoon, että myös hänen näkökulmansa määräytyi niiden mukaan ja se liittää hänet siihen pitkään perinteeseen, jossa uuden ja oudon tilanteen niskaan heitetään kaikki mahdolliset maailman pahuudet. Uuden ja vanhan, kuten maatalous- ja teollisuusyhteisön, jyrkällä erolla selitetään edelleen liian paljon ihmisten käyttäytymisen muutoksia. Joka tapauksessa Engelsille kuuluu kunnia rohkeasta ajan ongelmiin tartumisesta.

Siirryn seuraavaan eli *selittäjän näkökulmaan*. Tarkoitan sillä yksinkertaisesti sitä historian tutkimuksen perustyyppiä, joka pääsee yli kronikoimisen tason ja asettaa tehtäväkseen eri asioiden välisen yhteyden selittämisen. Tyypillisimmillään kyseessä on tällöin akateeminen perustutkimus. Työväen historiassa yritetään tällöin antaa mahdollisimman yleispäteviä selityksiä esim. työväen poliittiseen toimintaan. Tutkimusongelma on tieteellisessä mielessä tällöin muuta kuin vain muistamista tai opettamista, mukana ovat yhteiskuntatieteellinen aspekti ja yhteiskuntateoreettiset premissit. Onko meillä tämän tasoista työväen historian tutkimusta? On paljonkin. Tosin pääosa on, kuten tiedämme, keskittynyt työväenliikkeen poliittiseen historiaan. Korkeatasoisina tutkimuksina tunnemme esim. Hannu Soikkasen työt, muutamat vanhemmatkin työväenliikkeen tarinat, esim. Schoultz ja Laine. Uudemmit voidaan mainita Paasivirran ja Paavolaisen työt, 1970-luvulta Työväenliikkeen historia-projektin tulokset akateemisine opinnäytteineen, viime vuosilta muutamia ay-historioita, SAK:n historia ja TUL:n historia. Yliopistoissa on tehty lukuisia mutta vähän levinneitä tutkimuksia työväenliik-

keen erityiskysymyksistä. Suurlakosta ja kansalaissodasta on päteviä erillistutkimuksia, joissa työväestö on pääosassa, vaikka kysymyksenasettelu onkin tapahtumakeskeinen.³ Tuhannesti on jo todettu, että työväenliikkeen historiassa näkökulma on ollut liian poliittikkakeskeinen, jolloin selittäminenkin tapahtuu sillä tasolla tai sosiaalishistorialliset perustelut jäävät pinnallisiksi. Kalelan ja kumppaneiden ”Suomen työväenliikkeen historiassa” pyrittiin laajempaan näkökulmaan, mutta sanoisin että se jäi melko deduktiiviseksi, teoreettisten oletusten ja yleistysten varaan. Työväestön muusta elämänalueesta kuin politiikasta on tehty huomattavan vähän akateemista tutkimusta, paitsi sirpaleina siten että työväki on mukana koko kansan osana. Työväen kulttuurin alueella elävät parhaina edelleen hyvin rajatut tutkimukset, kuten Raoul Palmgrenin kirjallisuustutkimus sekä eräät pienimuotoiset kansatieteelliset selvitykset. Sosiologit Matti Alestalo ja Risto Alapuro ovat pyrkineet tekemään yleistyksiä työväestön maailmankuvasta ennen sotia, mutta näiden pohjalla ei ole ollut riittävää perustutkimusta. Työväestön ajattelutavan tutkimuksen ohuuden vuoksi tietomme työväenliikkeen todellisesta vaikutuksesta joukkoihin on epävarmaa. Työväen kulttuuritutkimus on meillä vasta alkamassa. Tähän asti työväenkulttuuri on käsitetty suppeasti ja tutkimus on ollut konservoivaa, vaikka tärkeätä sinänsä. Tällainen tutkimus ja toiminta on nyt kuitenkin laajaa ja se johtanee aikanaan syntetisoivaan akateemiseen tutkimukseen. Toinen lupaava merkki on se, että ulkomailla tehdään paljon nyt sitä mitä meillä sitten ehkä ensi vuosikymmenellä.

Työväestön sosiaalishistoriallinen tutkimus jähmettyi 1930-luvun jälkeen ja siten tietomme 1920-luvun ja myöhemmän ajan työväestöstä ovat tältä osin lähinnä sitä, että kansantuotteen kasvu kertoo elintason nousun. Työväestöstä kaivattaisiin tietoa mm. sen demografiasta, elinoloista (palkat, asunnot, turvallisuus, koulutus), työväen rakenteesta, liikkuvuudesta, elämänkaaresta (esim. sosiaalinen nousu). Yleisten trendien ohella olisi tiedettävä työväestön sisäisistä eroista, suhteesta muuhun väestöön. Nämä ovat perustietoja myös työväenliikkeen historialle. Tällainen perustutkimus on nyt

kohtuullisessa mitassa käynnissä ajalta ennen 1920-lukua ja sitä on jo ennestään, kuten tuli ilmi, mutta myöhempi aika on aivan auki. Kansalaisseuraa on tutkittu paljon, mutta I maailmansodan eli edeltävien vuosien vaikutuksesta elinoloihin ei ole kunnon tietoa. Työväen sosiaalhistorian uudesta tutkimuksesta mainitsen esimerkkinä pari. Tampereen työväestön ja saman alueen liikkuvuuden tutkimuksessa, joita on tehty Tampereen yliopistossa prof. Rasilan johdolla, on tutkittu edes jotenkin kaikkia ihmiselämän tasoja, ja tulokset poikkeavat niin paljon ns. tavanomaisista käsityksistä, että se antaa uskoa työn mielekkyyteen. Vastaavasti Helsingin yliopistossa viimeisen 10 vuoden aikana tehty taloushistoriallinen perustutkimus on ensi kertaa antanut luotettavaa perustietoa 1800-luvusta ja 1900-luvun alusta. Valitettavasti nämä mainitut sosiaalhistorialliset projektit koskevat vain aikaa ennen 1920-lukua ja ovat alueellisesti rajattuja. Tällaiselle tutkimukselle olisi sikäli hyvät edellytykset, että tutkimusmahdollisuudet ovat lähteiden puolesta Suomessa hyvät, näkökulmia ja vertailevaa tutkimusta on ulkomailta tarjolla aivan riittävästi ja tutkimusintressi on lähellä yhteiskuntatieteitä, minkä luulisi lisäävän kiinnostusta ja motiivia.

Jonkinlaisena tavoitteena työväenhistoriasta kiinnostuneiden ja yhteiskuntatieteilijöiden parissa on pitkään kai pidetty sellaista tutkimusta työväestä, jossa ainakin väestöllinen, taloudellinen, sosiaalinen ja poliittinen muutos kyettäisiin nivomaan yhteen. Tampereen työväestö-projektissa tämä on ollut julkilausuttu tavoite ja niin se on omassa työssäni, jonka näkökulmana on Tampereen työväestön muodostuminen 1800-luvun alusta vuoteen 1920⁴. Ainoa tietämäni koko maan kattava tutkimus, jossa tähän pyritään, on tekeillä Ranskassa. Mainitsen tämän Maurice Carrezin työn esimerkkinä meille itsellemme. Hän on jakanut tutkimuksensa Suomen työväenliikkeestä 1880-luvulta vuoteen 1918 selkeästi kolmeen osaan:

1. taloudellinen kehitys ja rakenne, 2. työväen elinolot ja rakenne, 3. politiikka eli työväenliike. Monen mielestä — ja oikein — noiden tasojen välillä ei ole suoraa riippuvuutta, mutta jaottelun tarkoitus onkin pohtia asiaa tästä näkökulmasta ja

sitä meillä ei ole vakavasti tehty. Tutustuttuani em. työhön totesin, että esim. taloudellisen ja väestöllisen kehityksen ja maan sisäiset erot hän oli esittänyt niin täsmällisesti ja selkeästi, että meikäläisillä politiikan historian tutkijoille ei ole kuin aavistus asiasta.

Tästä onkin helppo hypätä viimeiseen eli *teoreetikon näkökulmaan*. Em. tutkimusnäkökulman on selvästikin teoreettinen. Kaikki tutkimus ottaa tietäen tai tietämättään teoreettista kantaa ja siihen tutkimuksen olisi pyrittäväkin. Tarkoitin tässä teoreetikon näkökulmalla kuitenkin sitä lähinnä sosiologista historiantutkimusta tai selittämistä, jossa lähtökohtana ja näkökulmana on teoreettinen keskustelu, kannanotto siihen. Tämä tapa nähdä historia eroaa historiantutkimuksesta siinä, että tutkija voi sanoa, että häntä ei edes kiinnosta mitä tapahtui, vaan historialla on välineen tai aineiston status. Otan tämän näkökulman esille siksi, että sitä kautta luodaan eniten ns. yleisiä käsityksiä työväen historiasta. Tarkoitin lähinnä marxilaista keskustelua. Nämä käsitykset taas ohjaavat paljon työväen historian tutkimusta, koska sitä harjoittavat eniten marxilaisuudesta kiinnostuneet. Se näkyy mm. paikallisten järjestöjen historioissa siten, että ”marxilais-leniniläinen” tekee erilaisen historiikin kuin ”bernsteiniläinen”. Vakavassa tutkimuskirjallisuudessa ei ole juurikaan nähty teoreettisia yleistyksiä työväen historiasta. Risto Alapuro on näitä esittänyt — eikä lainkaan perusteetta. 1970-luku tuotti Tandem-tutkimuksen, jossa yleistystaso oli kovin korkea, kun taas Tutkijaliiton Suomalainen kapitalismi -teoksessa ja em. Suomen työväenliikkeen historiassa oltiin melko varovaisia. Erillistutkimusten johdannoissa usein esitettävää työväen historian pikakurssia ei voi pitää tutkimuksena vaan heijastumana olevasta tutkimuksesta. Marxilaisessa keskustelussa ja sosiologian piirissä meillä kirjoitellaan työväestön historiasta esim. luokkateoreettisesta tai yhteiskuntateoreettisesta näkökulmasta, mutta — kas kummaa — harvalle kelpaa aineistoksi oman maan historia. Tässä on tiettyä laiskuutta: illuusio historiallisesta tiedosta on helpompi saavuttaa pysyttyymällä vieraisissa maissa. Toisaalta historian ja sosiologian vuoropuhelu on käymässä aikaisempaa hedelmällisemmäksi

siksi, että sosiologit ovat alkaneet tehdä puolihistoriallisia empiirisiä tutkimuksia mm. työväestön elämästä. Näistä tunnen J. P. Roosin aloittamat elämänkertatutkimukset, joista Marja Järvelä esittelee täällä osaa, Raimo Blomin johtaman luokkarakenneprojektin Tampereen yliopistossa ja eräät pienimuotoisemmat työt. Nämä tosin kattavat ajallisesti yleensä vain viimeiset 30 vuotta, mutta kertovat jotakin sellaista kokonaisuutta lähihistoriasta, mitä tuhannet virkamiestyönä tehdyt selvitykset eivät kerro. Viimeksi mainituilla tarkoitan valtiollisia selvityksiä esim. elinoloista, joita on tehty valtavasti 30 vuoden aikana. Ne jäävät kuitenkin yleensä aineistoksi odottamaan mm. työväen historian tutkijoita. Eräänlainen lähimenneisyyden sosiaalhistoria olisi erinomainen poikkitieteellinen tutkimusalue, jonka luulisi kiinnostavan tämänkin seuran joukkoa, nimittäin eikö olisi myös aika yrittää tutkimalla kajota väitteeseen työväestön katoamisesta — ettei seura saisi aivan antikvaarista luonnetta. Seura sinänsä ei pysty mitään tutkimaan, mutta toivottavasti se pitää esillä myös lähimenneisyyden historian.

Kuten havaitsette en ole esittänyt työväen historian tutkimisen historiaa. En ole puuttunut varsinaisiin tieteellisiin eikä edes tutkimuksen käytännöllisiin ongelmiin, vaan olen yrittänyt hieman valaista kenttää jolla toimimme ja kiinnittää huomiota yhteen tehtävämme vaikeuteen: säilyttää ja kunnioittaa työväestön historiaa ja perinnettä ja samalla tutkia sitä kriittisesti. Työväen arkipäivän historiasta olen puhunut kovin vähän siksi, että siinä on tulevaisuuden tutkimustehtävä. Sen tärkeyden vakuudeksi siteeraan tunnettua amerikkalaista sosiologia C. Wright Millsiä, jonka teosta 'sosiologinen mielikuvitus' on meilläkin jo yli kaksi vuosikymmentä luettu yliopistojen kurssivaatimuksissa, vaikka ei uskoisi. Hänen mukaansa "yhteiskuntatieteellinen tutkimus (johon kuuluu myös historia), joka ei palaa elämänhistorian (siis arkipäivän yksilön) ja historian (siis yhteiskunnan kokonaiskehityksen), sekä niiden leikkauskohtien ongelmiin, on jäänyt älyllisesti puolitiehen".

VIITTEET

- 1 Jokaisen sosiaalhistorian tutkijan on tunnettava ns. Työtilastolliset tutkimukset (SVT D) ja Kansantaloudellisen Yhdistyksen piirissä tehdyt tutkimukset.
- 2 Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkän sillan pohjoispuolelle. HKI 1932.
- 3 Mainittakoon Jussi Lappalaisen Punakaartin sota, Juhani Piilosen tutkimus punaisesta paikallishallinnosta ja toistaiseksi ainoa rakennehistoriallinen perustutkimus, Viljo Rasilan Kansalaissodan sosiaalinen tausta.
- 4 Ilmestyy 1985.

